

Van Gronspech tot Groesbeeck

De geschiedenis van het geslacht achter stammoeder Itgen van Groesbeeck

Richard Goossens

Lienden, september 2026

In Loo-Kroniek nr. 63 uit 2017 volgde Richard van de Loo in 'Het verborgen verleden van Itgen van Groesbeeck' het spoor van onze stammoeder Itgen terug naar haar vader Seger, haar grootvader Johan en vervolgens naar de families Van der Straten en Van Kleef. Sindsdien zijn verschillende bronnen opnieuw naast elkaar gelegd en is aanvullend Nederlands en Duits archief- en literatuuronderzoek verricht. Daardoor kan niet alleen Itgens plaats in de familie scherper worden bepaald, maar ontstaat ook een veel duidelijker beeld van het geslacht waarvan zij de naam droeg.

Een vraag die na Itgen bleef liggen

Het artikel uit 2017 begon terecht bij Itgen zelf. De registers van Overelve en Kleynvordt laten zien dat zij de echtgenote was van Bruen van den Loe en dat zij uit het eerste huwelijk van haar vader Seger met Ydtgen of Ideke stamde.¹ Vooral het register van Kleynvordt is genealogisch bijzonder waardevol: het noemt Johan en Ydtken als kinderen van Seger van Groesbeeck en vervolgens Ydtken met Bruen van den Loe als haar wettige echtgenoot.² Daarmee werd een familieverband dat lang voornamelijk uit latere stambomen bekend was, zichtbaar in de goederenoverlevering zelf.

Maar juist zo'n vondst roept een volgende vraag op. **Wie waren de Van Groesbeecks?** Waar kwam dit geslacht vandaan, hoe werd het een van de aanzienlijke ridderfamilies van het Rijk van Nijmegen, en hoe verhoudt de goed gedocumenteerde vijftiende-eeuwse lijn van

Itgen zich tot de veel oudere verhalen over houtvesters, waldgraven en een stamburcht in het Rijkswoud? Die vragen zijn lastiger dan een keurige stamboom met opeenvolgende vakjes doet vermoeden. Voor de oudste eeuwen beschikken we vooral over losse oorkonden, latere kronieken, archeologie en een genealogische traditie die niet overal met contemporaine bronnen kan worden gecontroleerd.

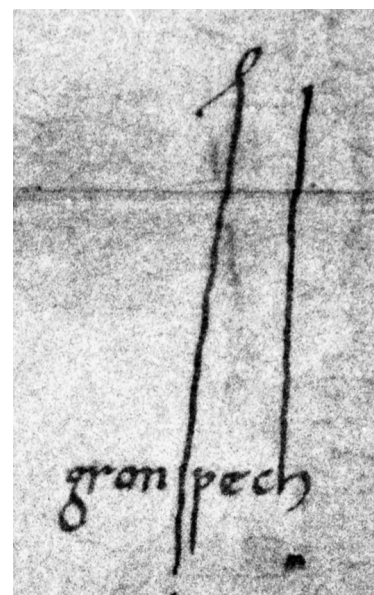
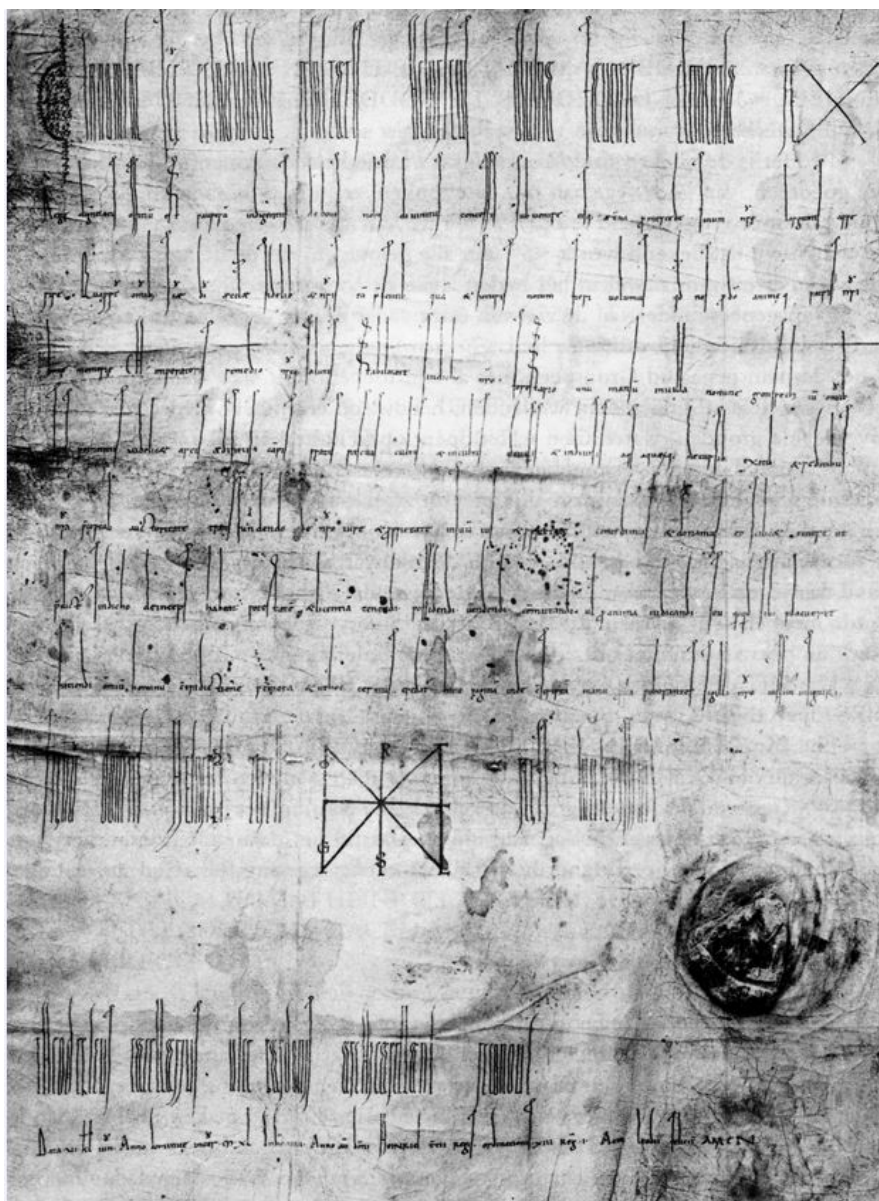
Daarom wordt in het navolgende bewust onderscheid gemaakt tussen wat rechtstreeks uit een bron blijkt, wat op meerdere aanwijzingen rust en wat vooralsnog een aantrekkelijke hypothese blijft. Juist bij een geslacht dat meer dan drie eeuwen lang telkens dezelfde voornamen Johan en Seger gebruikte, is die voorzichtigheid geen luxe.

1040: Gronspech en de houtvester Sindicho

Het oudste vaste aanknopingspunt ligt op 27 mei 1040. Koning Hendrik III schonk toen een hoeve *in villa nomine Gronspech* aan een zekere Sindicho, die in de oorkonde wordt aangeduid als *nostro forestario*: onze bosbeheerder of houtvester.³ De oorkonde is de oudste schriftelijke vermelding van Groesbeeck en tegelijk het eerste document waarin een met het koninklijke bosbeheer verbonden functionaris in deze plaats bij naam wordt genoemd.

Een vaak gegeven verklaring verbindt het eerste deel van de naam met groese, een oud woord voor grasland, terwijl het tweede deel met beek in verband wordt gebracht. Die verklaring is aannemelijk, maar de precieze etymologie van de oudste naamvorm is niet met dezelfde zekerheid vast te stellen als de vermelding in de oorkonde zelf.

In oudere geschiedschrijving is Sindicho nogal eens rechtstreeks aan het begin van de genealogie Van Groesbeeck geplaatst. Dat is begrijpelijk. Zijn functie, zijn bezit in Gronspech en de latere positie van de heren Van Groesbeeck in hetzelfde woudgebied vormen samen een verleidelijk patroon.

Afbeelding 1: Uitsnede van de schenkingsoorkonde van 27 mei 1040. Hierin schenkt de Duitse koning Hendrik III de hoeve Gronspech (Groesbeek) aan zijn waldvorster (Sindicho nostro forestario). © Heemkundekring Groesbeek, CC BY-NC.

Toch zegt de oorkonde nergens dat Sindicho zich 'van Groesbeek' noemde, laat staan dat zij een ononderbroken reeks nakomelingen tot de dertiende-eeuwse ridders geeft. De juiste formulering is daarom dat Sindicho een mogelijke vroege voorganger of voorvader kan zijn, maar niet een bewezen stamvader.⁴

Ook zijn ambt vraagt om nuance. Het grote bosgebied tussen Nijmegen en Kleef was van oudsher van betekenis voor koninklijk

domeinbeheer en jacht. Een *forestarius* had daarin een bestuurlijke functie.

De latere waldgraaf stond eveneens aan het hoofd van het bosbeheer, maar het is niet aangetoond dat Sindicho's elfde-eeuwse functie al hetzelfde erfelijke ambt was.

In de onderzochte bosgeschiedenis duikt de benaming waldgraaf pas in 1329 op; de laatste bekende koninklijke bevestiging aan een heer van Groesbeek dateert uit 1349.⁵ Tussen 1040 en de veertiende eeuw ligt dus een grote

historische continuïteit, maar geen sluitende genealogische keten.

Een verdwenen burcht in het woud

Voordat de familie in het dorp Groesbeek een herkenbare residentie bezat, vertelt de overlevering over een oudere burcht bij Watermeerwijk. De vijftiende-eeuwse kroniekschrijver Willem van Berchen schrijft dat de waldgraven daar hun burcht hadden voordat zij zich in Groesbeek vestigden, en dat in zijn tijd nog resten zichtbaar waren.⁶ A.G. Schulte nam die traditie later over. Friedrich Gorissen lokaliseerde de versterking bij Watermeerwijk en verbond haar met een ronde verhoging of 'pol' in een vijver, die ook op zestiende-eeuws kaartmateriaal voorkomt.⁷

Daarmee is een oudere versterkte woonplaats in het Rijkswoud aannemelijk, maar het is verstandig niet meer te zeggen dan de bronnen dragen. Een precieze elfde-eeuwse datering, de exacte afmetingen van een motte en de vorm van een houten toren zijn reconstructies. Anders dan bij het latere kasteelterrein in Groesbeek zelf is hier geen archeologische reeks beschikbaar waarmee elke bouwphase stevig kan worden vastgelegd.

Juist dat latere kasteelterrein leverde in 2005 verrassend veel informatie op. Aan de Hoflaan werden resten gevonden van drie opeenvolgende woontorens op vrijwel dezelfde plaats: een houten toren van omstreeks 1265, een tweede houten toren van omstreeks 1301 en vervolgens een stenen fase uit het midden van de veertiende eeuw.⁸ De opeenvolgende bouwfasen laten zien hoe de residentie in de loop van enkele generaties werd vernieuwd en uiteindelijk in steen werd uitgevoerd.

De eerste heren die hun naam uit de bronnen krijgen

Vanaf de dertiende eeuw wordt de grond onder de voeten steviger. In 1258 wordt een *Johannes de Gronesbeke* als *miles*, ridder, genoemd.⁹ Dit is vooralsnog het veiligste beginpunt van de genealogisch herkenbare heren Van Groesbeeck. Oudere genealogieën en de

notities van W.A. van Spaen onderscheiden vervolgens meerdere Johans in de tweede helft van de dertiende en het begin van de veertiende eeuw.¹⁰ Voor een moderne stamboom is het praktisch hen Johan I, II en III te noemen, maar die nummering is een hulpmiddel; niet iedere overgang van vader op zoon is door een afzonderlijke familieakte bewezen.

In dezelfde periode veranderde ook de maatschappelijke positie van de familie. De Van Groesbeecks waren niet alleen lokale grondbezitters. Zij stonden in verbinding met het Rijkswoud en traden steeds duidelijker op als ridders, leenmannen en bestuurders.

In 1349 bevestigde de Rooms-koning Karel IV het waldgraafschap nog aan heer Johan van Groesbeeck.¹¹ Het ambt gaf de familie een bijzondere plaats tussen het Rijk, Gelre, Kleef en de lokale bevolking die van het woud afhankelijk was voor hout, weide, jacht en varkensmast, waarbij de dieren zich vooral met eikels en beukennotjes voedden.

Tegelijkertijd verschoof het zwaartepunt van hun bezit. In de veertiende eeuw raakten de namen Heumen, Malden en Beek steeds nauwer met Van Groesbeeck verbonden. De residentie in Groesbeek bleef de naamgever, maar Heumen werd voor de familie een belangrijk machtscentrum. Daarmee past het geslacht in een breder patroon van regionale ridderfamilies die hun positie niet ontleenden aan één dorp of één kasteel, maar aan een netwerk van lenen, heerlijkheden, ambten en huwelijksverbindingen.¹²

Seger van Groesbeeck: van knaap tot heer

Voor de directe lijn naar Itgen wordt het bronnenbeeld vanaf Seger van Groesbeeck veel rijker. Richard van de Loo wees er al op dat deze Seger in 1359 als knaap wordt genoemd, vanaf 1366 als ridder en in 1375 als heer van Heumen, Malden en Beek.¹³ In 1380 hield hij Beek als leen van Kleef.¹⁴ Zijn wapen – een golvende dwarsbalk, passend bij de naam Groesbeek – is in kleur opgenomen in het beroemde Wapenboek Gelre van omstreeks 1400.¹⁵

Afbeelding 2: Kasteel Heumen, tekening van Jan de Beijer, 1741

Volgens de genealogische notities van Van Spaen was Seger in eerste huwelijk gehuwd met Aleid van der Straten en later met Margaretha van Byland.¹⁶ Vooral het eerste huwelijk is voor onze afstamming van belang. Aleid was verbonden met Kalbeck aan de Niers. In de latere vererving komt Kalbeck bij Segers zoon Johan terecht, wat de gedachte ondersteunt dat deze Johan uit het huwelijk met Aleid stamde.

Een sleutelstuk is het huwelijkscharter van 17 mei 1387 voor Segers dochter Fije of Sophie en Sweder van Rechteren. Seger noemt daarin Fije zijn dochter en Johan zijn zoon. Fije doet afstand van haar rechten op de nalatenschap van haar overleden moeder. Die moeder wordt in de akte niet bij naam genoemd, maar onder de borgen van Seger bevindt zich ridder Hendrick van der Straten.¹⁷ De combinatie van dit charter, de Van Spaen-notities en de vererving van Kalbeck maakt Aleid van der Straten als Segers eerste vrouw en als moeder van Johan sterk aannemelijk, zonder dat wij de akte meer laten zeggen dan zij werkelijk doet.

Afbeelding 3: Nagetekend naar het Wapenboek Gelre (ca. 1370–1414), waarin de oudst bekende authentieke weergave van dit wapen is opgenomen.

De huwelijksvoorwaarden laten tegelijk zien op welk niveau de familie inmiddels opereerde. Seger beloofde zijn dochter een bedrag van 2800 gulden. Dat was geen huwelijksgift van een onbeduidende dorpsfamilie, maar van een ridderlijk huis dat zich in de late veertiende eeuw stevig tussen de regionale adel had genesteld.¹⁸

Via Kalbeck en Wissen naar de graven van Kleef

Aleids familie brengt ons in een ander netwerk. Haar vader Diederick van der Straten was een belangrijke Gelderse ambtsman in het gebied rond Goch. Hij bezat Kalbeck als Gelders leen en stond tegelijk in nauwe betrekkingen met het grafelijke huis Kleef. Een oorkonde van 13 juli 1330 is daarbij van bijzondere betekenis. Zij noemt Diederick in verband met inkomsten die Dietrich Luf II van Kleef aan zijn dochter Margaretha – Diedericks echtgenote – had toegekend.¹⁹ Daarmee rust de verbinding Van der Straten–Van Kleef niet alleen op een latere stamboom, maar op een middeleeuwse oorkonde.

Diederick wist zich tussen Gelre en Kleef opvallend goed te bewegen. In 1331 behoorde hij tot de personen die betrokken waren bij de overdracht van grote delen van het Rijkswoud; in 1351 verklaarde hij dienstman van de graaf van Kleef te willen zijn.²⁰ Zijn familie bezat bovendien Wissen. Oorkonden uit januari en mei 1372 noemen het huis Wissen en de voorburch in het bezit van Hendrick van der Straten, Diedericks zoon.²¹

Voor de familie Van de Loo is dat een mooie historische lus. Kalbeck vererfde via Aleid van der Straten in de richting Van Groesbeeck, terwijl Wissen later in 1461 door de laatste Van der Straten werd verkocht aan ridder Johan van den Loe, de vader van Bruen. Families die genealogisch al met elkaar verweven waren, kwamen zo ook via kastelen en goederen opnieuw bij elkaar.²²

Johan van Groesbeeck en de hofstede Reepdorp

Segers zoon Johan is de grootvader van Itgen. Volgens Van Spaen was hij ridder en was hij eerst gehuwd met Margriet van Reepdorp en later met Ermgard van Lynden; andere genealogieën noemen bovendien Ponte van Gelre.²³ Lange tijd was moeilijk te bepalen welke van deze huwelijken op contemporaine bronnen rustten. Een afschrift in het kartularium van klooster Grafenthal brengt ons echter een stap verder.

Op 24 juni 1401 droeg ridder Johan van Groesbeeck inkomsten uit de hofstede Reepdorp te Hülm aan de zusters van Grafenthal over. Het stuk vermeldt dat de hofstede van 'de oude Van Reepdorp' afkomstig was en dat Johans dochters Johanna en Margaretha, wier moeder toen al overleden was, mede-eigenaressen waren.²⁴ Dat is sterk indirect bewijs voor Van Spaens mededeling dat Johans eerste vrouw een Van Reepdorp was. Het is geen huwelijksakte, maar de combinatie van bezit, dochters en een overleden moeder maakt de reconstructie aanzienlijk sterker dan een losse genealogische opgave.

Johan werd in 1403 met Kalbeck beleend en trad in de eerste decennia van de vijftiende eeuw als ridder en heer in de regio op.²⁵ Uit zijn familiekring kennen wij ten minste de dochters Johanna en Margaretha, de wettige zonen Johan en Derick en daarnaast een natuurlijke zoon Seger. De laatste is voor onze lijn beslissend.

Seger, bastaardzoon van heer Johan

Op 10 oktober 1436 droeg Johanna van Groesbeeck, echtgenote van Derick van Vlodrop, rechten op Kleynvordt over aan haar halfbroer Seger. In het regest van het Wissen-archief staat hij veelzeggend aangeduid als *Seger van Gruesbeck, Bastard, Herr Johans Sohn*.²⁶ Met één korte formule legt de akte vast wat latere stambomen vaak vertroebelden: deze Seger was een natuurlijke zoon van heer Johan van Groesbeeck.

Zijn buitenechtelijke geboorte sloot hem niet uit van de familiekring. In 1448 traden de wettige kinderen van Johan samen met hun bastaardbroer Seger en hun echtgenoten op bij de afwikkeling van de nalatenschap van Johanna van Vlodrop-Van Groesbeeck.²⁷ Nog duidelijker spreken de goederen. Seger kreeg rechten op Overelve en Kleynvordt, bezittingen die later via zijn kinderen in de Van de Loo-lijn terechtkwamen.

Ook zijn huwelijken zijn via die goederen te volgen. In 1447 had Seger de eerste hand op Kleynvordt en zijn vrouw Ideke of Ydtgen de tweede hand als lijftocht.²⁸ In 1451 verleenden Seger en Ideke de derde hand aan hun zoon Johan.²⁹ Acht jaar later, op 8 juli 1459, verschijnt Seger met een andere echtgenote, Stynken of Christina, terwijl de akte spreekt over de erfgenamen van zijn overleden eerste vrouw Ydtken.³⁰ Daarmee staat vast dat Stynken niet Itgens moeder was, zoals in oudere genealogische publicaties is aangenomen, maar haar stiefmoeder.

Het oude register van de lijfgewinsgoederen van Kleve-Mark rond Kleynvordt sluit de bewijsvoering vrijwel rond. Daar worden Johan en Ydtken als 'Segers kinderen van Groesbeeck' genoemd. Vervolgens wordt Ydtken van Groesbeeck verbonden met Bruen van den Loe als haar 'echte man'.³¹ Het register van Overelve noemt haar in 1506 eveneens als *Idtgen van Groessbeck Bruijnen wiff*.³² De genealogische weg van Johan via zijn natuurlijke zoon Seger naar Itgen is daarmee niet langer alleen een reconstructie uit latere stambomen; zij is zichtbaar in vijftiende- en vroeg-zestiende-eeuwse goederenregistraties.

Itgen zelf bleef na het overlijden van Bruen nog enige jaren in de bronnen. In 1514 wordt zij als weduwe genoemd in de Gochse vogtgedingsprotocollen; op 7 december 1519 wordt zij als overleden vermeld.³³ Zo eindigt een spoor dat bij kastelen en heerlijkheden begon, uiteindelijk in administratieve notities over een weduwe – misschien minder spectaculair, maar voor de genealoog minstens zo waardevol.

De valkuil van twee mannen die allebei Seger heetten

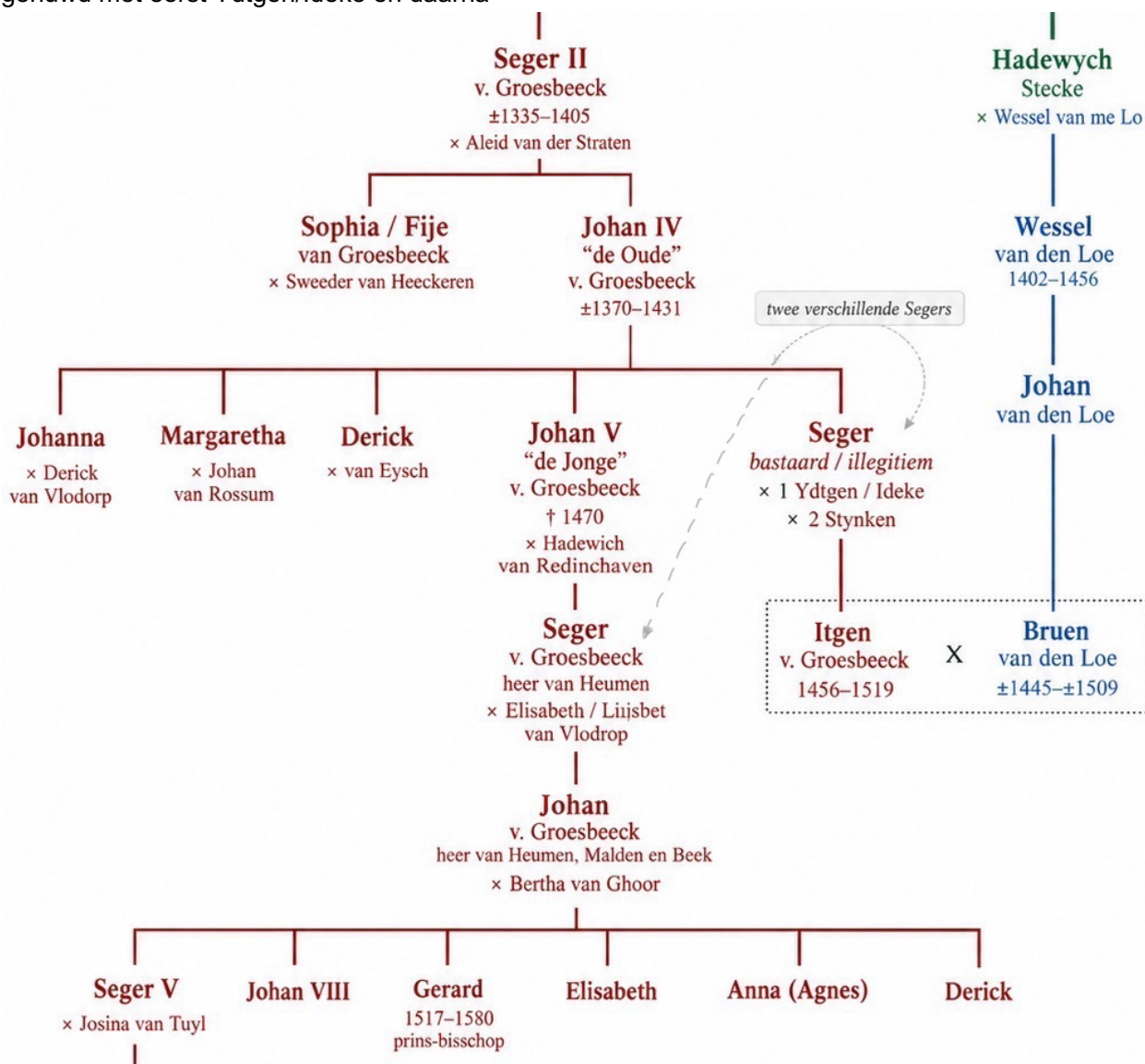
Juist op dit punt heeft aanvullend onderzoek een belangrijke verwarring kunnen oplossen. In oudere stambomen werd Itgen soms tot dochter gemaakt van een Seger van Groesbeeck die met Elisabeth van Vlodrop was gehuwd. De archiefstukken laten zien dat dit niet kan kloppen. Er leefden in de vijftiende eeuw twee verschillende mannen met dezelfde familienaam en voornaam.

De eerste is de zojuist besproken natuurlijke zoon van de oudere Johan: de vader van Itgen, gehuwd met eerst Ydtgen/Ideke en daarna

Stynken. De tweede behoorde tot de wettige hoofdtak. Een jongere Johan van Groesbeeck verschijnt op 6 juni 1445 in een originele Nijmeegse oorkonde als heer van Heumen, Malden en Beek, burggraaf van Nijmegen en richter in het Rijk van Nijmegen.³⁴ Zijn echtgenote was Hadewich van Redinchaven.

De huwelijksvoorwaarden van 5 oktober 1464 noemen hun zoon Seger uitdrukkelijk als zoon van Johan, heer van Malden en Beek en burggraaf van Nijmegen, en van Hadewich.

Zijn bruid was Elisabeth – ook Lijsbet – van Vlodrop, dochter van Willem van Vlodrop en

Afbeelding 4: Onderdeel uit stamboom

Cecilia van Hamel en Elderen.³⁵ In 1465 droeg Johan verschillende lenen aan deze zoon Seger over, met behoud van de lijftocht van Hadewich; latere leenvermeldingen volgen hem in 1473, 1483 en 1497.³⁶

De twee Segers waren dus geen alternatieve namen voor één man. Zij behoorden aan twee naast elkaar lopende familietakken: de vader van Itgen was de natuurlijke zoon van de oudere Johan, terwijl Seger × Elisabeth van Vlodrop een zoon was van de jongere, wettige Johan en Hadewich. Dat de verwarring kon ontstaan is niet moeilijk te begrijpen.

De mannen leefden gedeeltelijk in dezelfde tijd, droegen dezelfde voornaam, hadden verwanten uit de familie Van Vlodrop in hun omgeving en bewogen zich in hetzelfde gebied. Pas door de Wissen-oorkonden, de goederenregisters, de Nijmeegse akte en de huwelijksvoorwaarden van 1464 gezamenlijk te lezen, wordt de scheiding duidelijk.

Voor de stamreeks van de Van de Loo's heeft dit een concreet gevolg: de filiatie 'Seger × Elisabeth van Vlodrop → Itgen' moet worden verlaten. De directe lijn luidt: Johan van Groesbeeck → zijn natuurlijke zoon Seger × Ydtgen/Ideke → Itgen van Groesbeeck × Bruen van den Loe.

Tussen Gelre en Kleef

Segers loyaliteitsprobleem speelde zich af tegen de achtergrond van een veel grotere machtsstrijd. In 1473 trok Karel de Stoute, hertog van Bourgondië, Gelre binnen. De hertog van Kleef steunde hem daarbij. Nadat verschillende Gelderse steden waren ingenomen, sloeg Karel het beleg voor Nijmegen. De stad hield ongeveer drie weken stand, maar moest zich uiteindelijk overgeven. Kort daarna liet Karel zich als hertog van Gelre huldigen. Kleef werd voor zijn steun beloond met onder meer gebieden en rechten langs de oostgrens van het hertogdom.³⁷

Met de dood van Karel de Stoute bij Nancy in 1477 was de strijd om Gelre niet voorbij. De Gelderse weerstand tegen het Bourgondische gezag leefde opnieuw op, terwijl Maria van

Bourgondië en haar echtgenoot Maximiliaan van Oostenrijk probeerden de Bourgondische positie te behouden. In 1480–1481 werd Gelre opnieuw door hun troepen bezet.³⁸

Juist in deze omstandigheden werden de verschillende leenbanden van **Sege van Groesbeeck**, de echtgenoot van Elisabeth van Vlodrop, problematisch. Heumen was een Gelders leen, terwijl hij Malden en Beek van de hertog van Kleef hield. Tijdens het tweede Bourgondisch-Kleefse offensief stelde Seger zijn burcht in Heumen open voor Gelderse soldaten. Zijn Kleefse leenheer beschouwde dit als trouwbreuk. In 1480 moest Seger slot, dorp en heerlijkheid Heumen overgeven. Lang duurde deze toestand echter niet: in 1482 gaf hertog Jan van Kleef hem de burcht terug en werd Seger weer in zijn rechten hersteld.³⁹

Het voorval laat goed zien hoe ingewikkeld de positie van een edelman in dit grensgebied kon zijn. Dezelfde heer kon tegelijkertijd leenman zijn van verschillende landsheren, die in vreedstijd naast elkaar bestonden maar in oorlogstijd tegenover elkaar konden komen te staan. Voor Seger werd een abstracte leenverhouding daardoor plotseling een zeer concreet loyaliteitsprobleem.

De hoofdtak in de zestiende eeuw

Terwijl Itgens nakomelingen hun weg vervolgden binnen de familie Van den Loe, bleef de wettige hoofdtak Van Groesbeeck haar positie uitbouwen. Op 27 oktober 1513 werd opnieuw een Johan van Groesbeeck beleend als heer van Heumen, Malden en Beek, met rechten in Groesbeeck.⁴⁰

Een jaar later, op 29 augustus 1514, werden de huwelijksvoorwaarden opgesteld voor Johan en Bertha van Ghoor.⁴¹ In 1547 bevestigde Karel V de familie in de heerlijkheden Heumen, Malden, Beek en Groesbeeck.⁴²

Volgens de lokale historische overlevering kreeg Johan in 1527 bovendien het hoge gericht in Groesbeeck, zodat ook zware strafzaken tot zijn rechtsmacht gingen behoren. De oorspronkelijke verleningsakte is in het hier gebruikte onderzoek nog niet afzonderlijk

ingezien; dit gegeven moet daarom voorlopig met die bronkritische kanttekening worden vermeld.⁴³

De familie was inmiddels allang niet meer uitsluitend een Gelders riddergeslacht.

Afbeelding 5: Portret van kardinaal Gerard van Groesbeeck (1517–1580), prins-bisschop van Luik (1564–1580).

Johan en Bertha verbleven ook in het Land van Loon, en hun kinderen maakten carrière in een veel ruimer politiek en kerkelijk netwerk. Het bekendste voorbeeld is hun zoon Gerard van Groesbeeck, geboren in 1517. Hij werd in 1564 prins-bisschop van Luik en in 1578 door paus Gregorius XIII tot kardinaal

verheven.⁴⁴

Met Gerard bereikte een telg van het geslacht een positie die nauwelijks verder verwijderd lijkt van de eenvoudige koninklijke bosbeheerder uit 1040 – al moeten we juist oppassen die twee als bewezen voorouder en nakomeling in één rechte lijn te zetten.

Een katholiek huis in een tijd van breuk

De verplaatsing van het zwaartepunt van de familie naar het Land van Loon krijgt tegen de achtergrond van de zestiende-eeuwse godsdiensttwisten een bijzondere betekenis. Toch moeten oorzaak en gevolg niet te gemakkelijk worden omgedraaid. Johan van Groesbeeck was al in **1527** drost van Stokkem, dus ruim vóór het uitbreken van de Nederlandse Opstand en voordat de tegenstelling tussen katholiek en protestants in de Nederlanden haar latere scherpte had gekregen. In een akte van 21 maart van dat jaar wordt hij genoemd als ‘Johan van Groesbech, Her to Groesbeck, Drost tot Stockum’.⁴⁵ Het is daarom niet aantoonbaar dat de Van Groesbeecks Gelre verlieten omdat zij katholiek waren. Wel is duidelijk dat zij in het

katholieke Maasland een nieuwe bestuurlijke en maatschappelijke positie opbouwden.

Bij de volgende generatie wordt de keuze veel zichtbaarder. Seger van Groesbeeck, een zoon van Johan en Bertha van Ghoor, koos in het eerste jaar van de Nederlandse Opstand onmiskenbaar de zijde van het koninklijke gezag. In mei **1568** wordt hij genoemd als heer van Groesbeeck en als plaatsvervangend gouverneur tijdens de afwezigheid van graaf Jan van Ligne, graaf van Aremberg, de stadhouder van Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel.⁴⁶ Na Arembergs dood bij Heiligerlee bleef Zeger militair actief. Een brief uit Groningen van juli 1568 beschrijft hoe hij bij **Winsum** met vier vendels soldaten verschanst lag en daar tegenover de geuzen stond.⁴⁷ Dit was geen afwachtende positie: Seger bevond zich daadwerkelijk aan de zijde die de opstand van Lodewijk van Nassau en diens medestanders bestreed.

Zijn broer Gerard koos een geheel andere loopbaan, maar religieus bepaald niet een andere zijde. Als prins-bisschop van Luik verdedigde hij nadrukkelijk de katholieke geloofsorde tegen de verbreiding van het protestantisme. In **1568** gaf hij toestemming voor de publicatie in Luik van de door het Concilie van Trente voorbereide *Index librorum prohibitorum*, de lijst van verboden boeken.⁴⁸ Hij ondersteunde bovendien de inzet van jezuïeten tegen de protestantse prediking. Zijn optreden moet echter niet eenvoudig als Spaansgezind worden uitgelegd. Als landsheer van het prinsbisdom probeerde Gerard tegelijkertijd de politieke neutraliteit en zelfstandigheid van Luik tegenover zowel de Spaanse regering als de opstandelingen te bewaren.

Dat bleek bijzonder duidelijk in **1568**, toen Willem van Oranje met zijn leger voor Luik verscheen en doortocht verlangde. Gerard en de Luikse overheid weigerden hem toegang. De daaropvolgende confrontatie maakte zichtbaar dat Gerard niet bereid was de opstandelingen vrij door zijn gebied te laten trekken, ook al trachtte hij eveneens te voorkomen dat het prinsbisdom eenvoudig een verlengstuk van de Spaanse oorlogvoering werd.⁴⁹

Binnen één gezin zien we daarmee een opvallend patroon. De ene zoon diende als militair bevelhebber aan de koninklijke zijde; de andere werd kerkvorst en verdediger van de katholieke geloofsorde. Dat maakt het moeilijk de Van Groesbeecks van deze generatie als religieus of politiek neutraal te beschouwen.

Hun optreden plaatst beiden duidelijk aan katholieke zijde.

Daarmee krijgt ook de vestiging van de familie in het Land van Loon achteraf een bijzondere kleur. Zij kan op grond van de beschikbare bronnen niet als een religieuze vlucht worden aangeduid, maar de volgende generatie laat wel zien dat de familie zich in de grote godsdienstige en politieke breuk van de zestiende eeuw **zeer nadrukkelijk aan de katholieke zijde positioneerde**.

Wat blijft er over van het oude familieverhaal?

Het aantrekkelijke van de geschiedenis Van Groesbeeck is dat veel oude overleveringen een historische kern blijken te hebben, maar zelden precies zo eenvoudig zijn als een klassieke stamreeks suggereert. Er wás in 1040 een Sindicho die als *forestarius* te Gronspech een koninklijke hoeve kreeg. Er wás een lange relatie tussen de heren Van Groesbeeck en het bosbeheer van het Rijkswoud. Er wás een oudere burchtraditie bij Watermeerwijk en er stonden vanaf de dertiende eeuw opeenvolgende woontorens in Groesbeeck. Maar geen van die feiten bewijst op zichzelf een ononderbroken genealogische lijn over drie eeuwen.

Vanaf de dertiende en vooral de veertiende eeuw verandert dat. Johannes de Gronesbeke, de waldgraven, de verwerving van Heumen, Malden en Beek, Seger en zijn dochter Fije, de banden met Van der Straten en Kalbeck: de familie komt steeds scherper uit de bronnen

naar voren. In de vijftiende eeuw worden de individuele familieverhoudingen nog beter zichtbaar. Daar kunnen we Johan, zijn wettige kinderen en zijn natuurlijke zoon Seger uit elkaar houden, de opeenvolgende rechten op Overelve en Kleynvordt volgen en uiteindelijk Itgen als echtgenote van Bruen van den Loe aanwijzen.

Voor de familie Van de Loo is juist die laatste overgang het belangrijkste. Richard van de Loo sloot zijn artikel uit 2017 af met de constatering dat via Itgen lijnen naar Van Groesbeeck, Van der Straten en Van Kleef lopen.⁵⁰ Negen jaar later kan aan die constatering iets worden toegevoegd. Niet alleen de aansluiting op die families is interessant; ook de manier waarop zij wordt bewezen is bijzonder. Soms is het een ridderzegel of een huwelijkscharter, soms een leenregister, soms het recht op een hofstede aan de Niers. De genealogie wordt hier als het ware door de bezittingen heen zichtbaar.

Daarmee is ook een algemenere les verbonden. Een goede stamboom wordt niet sterker door iedere lege plek met een jaartal of een naam te vullen. Hij wordt sterker wanneer duidelijk is waar de bron spreekt en waar de onderzoeker moet zwijgen. Voor Sindicho blijft een vraagteken staan. Voor de oudste Johans blijft de nummering deels een reconstructie. Maar voor de lijn van heer Johan naar zijn natuurlijke zoon Seger, vervolgens naar Itgen en Bruen van den Loe, is het archiefspoor inmiddels opvallend stevig. Juist die combinatie van zekerheid en onzekerheid maakt het verhaal van Van Groesbeeck niet armer, maar rijker.

Op sommige vragen is geen definitief antwoord te geven. We kunnen slechts proberen de kierende deur naar het verleden wat verder open te zetten. Helemaal openen zal zij nooit. Maar misschien is juist dat het lot van ieder historisch werk.

Noten

1. Richard van de Loo, 'Het verborgen verleden van Itgen van Groesbeeck', Loo-Kroniek nr. 63 (2017), p. 16–25.

2. Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, Duisburg, Altes Register der Leibgewinnsgüter Kleve-Mark Xla-144a; zie tevens Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 17.

3. R. Schönberger, 'De schenkingsoorkonde van 1040', in A. Bosch en J. Schiermann (red.), *Van Gronspech tot Groesbeek. Fragmenten uit een lokaal verleden 1040–1940* (Groesbeek 1991), p. 20–35.
4. B. Thissen, 'Van villa naar dorpsgemeenschap. Middeleeuwse nederzettingsgeschiedenis tot circa 1350', in Bosch en Schiermann (red.), *Van Gronspech tot Groesbeek*, p. 37–86. Zie voor de bronkritische status van Sindicho ook Schönberger, a.w.
5. Stichting Probos, *Bosgeschiedenis Euregio Rijn-Waal / Waldgeschichte Euregio Rhein-Waal* (2012), par. over forestarii en waldgraven: eerste vermelding van de term waldgraaf in 1329 en laatste bekende bevestiging van het rijksleen aan Van Groesbeeck in 1349.
6. Willem van Berchen, *De nobili principatu Gelrie et eius origine*, uitg. L.A.J.W. Sloet van de Beele ('s-Gravenhage 1870), passages over de burcht der waldgraven bij Watermeervijk.
7. A.G. Schulte, *Het Rijk van Nijmegen. Oostelijk gedeelte en de Duffelt* ('s-Gravenhage 1983), hoofdstukken Groesbeek en De Meerwijk. Schulte bespreekt ook de door Friedrich Gorissen voorgestelde lokalisering en datering.
8. R. Gruben, J. Mooren en S. Peters, 'Groesbeek, de morfologische ontwikkeling van een eenvoudige woontoren', in H. Janssen en W. Landewé (red.), *Middeleeuwse kastelen in veelvoud. Nieuwe studies over oud erfgoed* (Wijk bij Duurstede 2009), p. 193–212; *Kastelenlexicon/CCHIN*, 'Groesbeek I, II en III'.
9. Gruben, Mooren en Peters, a.w., p. 193–212: vermelding van Johannes de Gronesbeke als miles in 1258 en bespreking van de heren van Groesbeek.
10. W.A. van Spaen, *Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland*, deel IV (1805), p. 63 e.v.; daarnaast *Collectie Van Spaen, genealogisch handschrift 'Groesbeeck'*, nr. 182, deel I, 217–222, Hoge Raad van Adel.
11. B. Thissen, 'Dagelijks leven in het laatmiddeleeuwse Nijmegen', in *De gouden eeuw van het hertogdom Gelre* (Geldern 2001), p. 66; vgl. Stichting Probos, *Bosgeschiedenis Euregio Rijn-Waal* (2012).
12. A.M. Magnée-Nentjes, H. Joosten en T. Martens, *Het verdwenen kasteel Heumen en zijn bewoners 1188–1880* (Erfgoedplatform Gemeente Heumen 2016); A.G. Schulte, *Het Rijk van Nijmegen, westelijk gedeelte* ('s-Gravenhage 1982), p. 172–197.
13. Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 18; hij verwijst voor Seger mede naar de genealogie Van Spaen.
14. A.G. Schulte, *Het Rijk van Nijmegen. Oostelijk gedeelte en de Duffelt* (1983), passages over Beek; de Kleefse belening van Seger in 1380 wordt ook in de lokale monumentenliteratuur vermeld.
15. *Wapenboek Gelre*, ca. 1400, Koninklijke Bibliotheek Brussel, fol. 89r. Zie M. Flokstra en R. Jahn, 'De heraut Gelre, het middeleeuwse herautwezen en de Gelderse adel in de codex Gelre', in J. Stinner en K.-H. Tekath (red.), *Gelre–Geldern–Gelderland* (Geldern 2001), p. 395–402.
16. *Collectie Van Spaen, handschrift 'Groesbeeck'*, nr. 182, deel I, p. 218 verso, kolom 4; aangehaald en besproken door Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 18.
17. Archief Huis Almelo, charter inv. nr. 32, 17 mei 1387: huwelijksvoorwaarden van Fije/Sophie van Groesbeeck en Sweder van Rechteren.
18. Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 18; voor het bedrag van 2800 gulden: Archief Huis Almelo, inv. nr. 32.
19. W.R. Schleidgen, *Kleve-Mark Urkunden 1223–1368. Regesten des Bestandes Kleve-Mark Urkunden im Nordrhein-Westfälischen Hauptstaatsarchiv* (Siegburg 1983), nr. 196, 13 juli 1330.
20. Schleidgen, a.w., nr. 203 (14 oktober 1331) en nr. 350 (19 april 1351).
21. Stefan Frankewitz, *Die geldrischen Ämter Geldern, Goch und Straelen im späten Mittelalter* (Geldern 1986), p. 393 nr. 3; idem, *Der Niederrhein und seine Burgen, Schlösser, Herrenhäuser an der Niers* (Geldern 2011), p. 549–558.
22. Dieter Kastner, *Die Urkunden des Gräflich von Loëschen Archivs von Schloss Wissen. Regesten, Band I, 1245–1455* (Brauweiler 2004); voor de geschiedenis van Wissen en de overdracht aan Van den Loe zie tevens Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 20–21.
23. *Collectie Van Spaen, handschrift 'Groesbeeck'*; Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 18 en noot 21, waar ook Ponte van Gelre als alternatieve genealogische opgave wordt besproken.
24. R. van den Brand en A. Reimann (bew.), *Die Urkunden des Klosters Graefenthal Vallis Comitum, Band 2, Kartular I, Abschriften von Urkunden* (2013), afschriften 264–265, p. 146–148, betreffende de hof Reepdorp/Rederp.
25. J.J.S. Sloet en J.H.S. van Veen, *Register op de leenaktenboeken van het vorstendom Gelre en het graafschap Zutphen* (Arnhem 1912), p. 102, voor Kalbeck; Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 17–18.
26. Dieter Kastner, *Die Urkunden des Gräflich von Loëschen Archivs von Schloss Wissen, Band I* (2004), nr. 474, 10 oktober 1436, p. 175.

27. Kastner, Band I, nr. 622, 1 februari 1448.
28. Kastner, Band I, nr. 608, 27 mei 1447.
29. Kastner, Band I, nr. 654, 20 januari 1451.
30. Dieter Kastner, Die Urkunden des Gräflich von Loëschen Archivs von Schloss Wissen. Regesten, Band II, 1456–1534 (Brauweiler 2005), nr. 779, 8 juli 1459, p. 35.
31. Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, Duisburg, Altes Register der Leibgewinnsgüter Kleve-Mark Xla-144a; transcriptie aangehaald door Van de Loo, 'Het verborgen verleden', p. 17.
32. Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, Duisburg, Stift Xanten, Akten nr. 32a, fol. CLXXV / nieuwe nummering 184, erfopvolging Overelve.
33. Stadtarchiv Goch, Vogtgedingsprotokollen 1469–1524, vermelding Itgen als weduwe in 1514; Kopiar Alt-Frauen und Männerhaus, Handschrift nr. 6, vermelding als overleden op 7 december 1519. Zie Van de Loo, 'Het verborgen verleden', noot 7.
34. Regionaal Archief Nijmegen, archief 974, Klooster van de heilige Maria Magdalena Nijmegen, inv. nr. 93, akte van 6 juni 1445: Johan van Groesbeek als heer van Heumen, Malden en Beek, burggraaf van Nijmegen en richter in het Rijk.
35. Gemeentearchief Roermond, Regestenregister II, regest 1093, 5 oktober 1464; verwijzing/origineel: Gelders Archief, Cannenburg inv. nr. 294, regest 31: huwelijks voorwaarden van Seger van Groesbeke en Elisabeth van Vlodrop, met vermelding van Segers ouders Johan en Hadewich.
36. Gelderse leenregisters / Uitheemse lenen, vermeldingen 1465, 1473, 1483 en 1497 betreffende Seger van Groesbeeck, Hadewich van Redinchaven en Lijsbet van Vlodrop.
37. P.J. Blok, *Geschiedenis van het Nederlandsche volk*, deel I, p. 495–496. Blok beschrijft de Bourgondische inval van 1473, de steun van de hertog van Kleef, het beleg van Nijmegen, de inlijving van Gelre bij Bourgondië en de beloningen die Kleef voor zijn hulp ontving.
38. Ronald Stenvert, Chris Kolman, Sabine Broekhoven, Ben Olde Meierink en Marc Tenten, *Monumenten in Nederland. Gelderland* (Zwolle/Zeist, 2000), p. 14–15. Na de dood van Karel de Stoute in 1477 herleefde het Gelderse verzet; in 1480–1481 werd het hertogdom opnieuw bezet door troepen van Maximiliaan van Oostenrijk, echtgenoot van Maria van Bourgondië.
39. A.G. Schulte, *Het Rijk van Nijmegen. Westelijk gedeelte* (Den Haag, 1982), p. 149–150 en 174–175. Schulte vermeldt dat Heumen een Gelders leen was, terwijl Van Groesbeeck Malden en Beek van Kleef hield. Tijdens het tweede Bourgondisch-Kleefse offensief liet Zeger van Groesbeek Gelderse soldaten toe op het Huis te Heumen, waarop hij wegens trouwbreuk werd aangepakt. In 1480 moest hij slot, dorp en heerlijkheid overgeven; in 1482 kreeg hij de burcht terug.
40. Gelderse Rekenkamer, 27 oktober 1513, afschrift inv. nr. 957, fol. 1: belening van Johan van Groesbeeck.
41. Gelders Archief, Cannenburg inv. nr. 742, regest 57, 29 augustus 1514: huwelijks voorwaarden Johan van Groesbeeck en Bertha van Goeyr/Ghoor.
42. Archief Heerlijkheid Heumen, inv. nr. 2340, 10 september 1547: bevestiging van de heerlijkheden door Karel V.
43. Heemkundekring Groesbeek / Mijn Gelderland, 'Heerlijkheid Groesbeek in de verkoop', voor de toekenning van het hoge gericht in 1527. De oorspronkelijke verleningsakte is voor dit artikel nog niet afzonderlijk geraadpleegd.
44. A. Le Roy, 'Groesbeck (Gérard de)', *Biographie Nationale de Belgique*, deel 8 (Brussel 1885), p. 329–342; vgl. Hierarchia Catholica, vol. III, p. 222. Gerard van Groesbeeck werd in 1564 gekozen tot prins-bisschop van Luik en in 1578 kardinaal.
45. *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Duché de Limbourg*, deel 12 (1875), p. 430, akte van 21 maart 1527. Johan wordt daarin genoemd als 'Johan van Groesbech Her to Groesbeck Drost tot Stockum'.
46. J.S. van Veen, 'Een brief uit de dagen vóór den slag bij Heiligerlee', *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, deel 45 (1924), p. 141 e.v.; afschrift in het toenmalige Rijksarchief in Gelderland, Archief Hof van Gelderland, Brieven met uitheemschen, nr. 3087. In de toelichting wordt Zeger van Groesbeeck genoemd als heer van Groesbeeck en als *vicegouverneur* tijdens Arembergs afwezigheid.
47. J.S. van Veen (ed.), 'Brieven van Joost van Cranevelt uit Groningen (juni–juli 1568)', *Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap*, deel 21, brief van 15 juli 1568, p. 336–337. Cranevelt vermeldt Zeger van Groesbeeck te Winsum met vier vendels van wijlen graaf van Aremberg en beschrijft de gevechten met de geuzen.
48. A. Le Roy, 'Groesbeck (Gérard de)', *Biographie Nationale de Belgique*, deel VIII (Brussel 1884–1885), kol. 329–342. Zie tevens R. Adam, 'Index librorum prohibitorum, Liège, W. Morberius pour H. Hovius, 1568', *DONum*, Université de Liège. De wetenschappelijke beschrijving vermeldt expliciet dat prins-bisschop Gérard de Groesbeek in 1568 toestemming gaf voor de afkondiging van de Tridentijnse Index.

49. A. Le Roy, 'Groesbeck (Gérard de)', *Biographie Nationale de Belgique*, deel VIII, kol. 329–342; zie voor zijn optreden tegen de Reformatie en de gebeurtenissen van 1568 tevens *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois*, deel 53, waarin zijn kerkelijke bestrijding van de hervorming, de inzet van jezuïeten en het conflict met Willem van Oranje worden behandeld.

50. Van de Loo, '*Het verborgen verleden*', p. 21–22. Van de Loo wijst daar op de verbindingen met Van Groesbeeck, Van der Straten en het Kleefse gravenhuis en waarschuwt tegelijk tegen te eenvoudige genealogische conclusies.

Redactionele verantwoording

Dit concept bouwt voort op het artikel van Richard van de Loo uit 2017 en op aanvullend bronnenonderzoek. Waar oudere genealogische tradities niet rechtstreeks door contemporaine stukken worden bevestigd, is dat in de tekst expliciet aangegeven.